CZU: 821.131.1.09:821.1/2(100).09 Pavlicenco, S. (092)

TEZEUL SERGIU PAVLICENCO ȘI FIRUL ARIADNEI ÎN CERCETAREA CREAȚIEI LUI DANTE ALIGHIERI

***Victoria* FONARI**
conferențiar universitar, doctor în filologie,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-0058-167X

Profesorul Sergiu Pavlicenco și-a făcut din profesie o pasiune, fiind persoana ce contribuie la valorificarea creațiilor universale. Un profesor competent, care cunoaște specificul vârstelor în receptarea textelor. Cartea *Varia Italica*, scrisă de Sergiu Pavlicenco, denotă interpretări pe diferite paliere: strict pe textul artistic, alteori mergând pe contextul social care explică anumite nuanțe de estimare a textul artistic în raport cu timpul receptării, alteori prin intermediul influențelor și a delicatului observator care ne dezvăluie o structură de analiză comparată atât în cadrul unei culturi, cât și a mai multor culturi, unde și viziunea temporală își are amprentele sale.

Cuvinte-cheie: literatura universală, cititor, interpretare, predare, înțelegere, Alighieri, cultură.

Professor Sergiu Pavlicenco made his profession a passion, being the person who contributes to the valorization of universal creations. A competent teacher, who knows the specifics of ages in the reception of texts. The book "Varia Italica", written by Sergiu Pavlicenco, denotes interpretations on different levels: strictly on the artistic text, sometimes going on the social context that explains certain nuances of estimation of the artistic text in relation to the time of reception, sometimes through influences and the delicate observer which reveals to us a structure of comparative analysis both within one culture and several cultures, where the temporal vision also has its traces.

Key words: universal literature, reader, interpretation, teaching, understanding, Alighieri, culture.

Profesorul Sergiu Pavlicenco și-a făcut din profesie o pasiune, fiind persoana ce contribuie la valorificarea creațiilor universale. Un profesor competent, care cunoaște specificul vârstelor în receptarea textelor, bine sesizat în *Caiet de studiu la Istoria literaturii universale* (Chișinău: Litera, 2003), adresat studenților de la mai multe facultății, autor de manuale pentru disciplina *Literatura universală*, clasele liceale, a selectat fragmentele în dependență de obiectivele curriculare, urmate de întrebări care motivează la lectură.

Școala de doctorat a profesorului universitar Sergiu Pavlicenco numără personalități care activează în ambele părți ale Prutului, și după frontierele spațiului românesc.

În activitatea mea profesională ne-am intersectat la mai multe conferințe, activități științifice. Inclusiv în „Convegno Internazionale. L'Umanessimo Latino nellaRepubblica Moldova: aspetti filosofici, letterari e linguistici" (proiect pe care l-am coordonat în 2006), unde l-ați readus pe Giordano Bruno pe unda teoriei literare: „Bruno distingue quattro elementi principali della poesia: l'amore, la sorte, l'oggetto e la gelosia" [1, p. 97]. Dragostea sa pentru Spania a contribuit la faptul ca mulți discipoli ai Domniei sale să fie atrași de această cultură. Atunci când am ajuns la Universitatea din Alcalà, trăiam interpretările sale despre spiritul lui Don Quijote, ce constituie un model de lectură și trăire în întreaga lume, a cărui imagine o vedem și în prima Școală Românească din Brașov.

Destinul mi-a ghidat colaborări mai strânse cu Italia (concursul Carmen Tullianul Ciceronianum Arpino (1996), Colocviul „Umanessimo Latino" din Treviso (2002), Bursa Postuniversitară la Universitatea „La Sapienză" din Roma (2004), Locul II pentru Concursul de Poezie din Galatone (2004), participarea la proiectul moldo-italian desfășurat în Varese (2017), întâlnire cu cititorii în cadrul diasporei din Verona (2022). Din două studii apărute sugestiv în 2022 *Varia Hispanica* și *Varia Italica* l-am selectat pe cel care valorifică „Zilele Dante în Moldova".

Obiectivul principal al acestui studiu constă în a elucida performanțele cercetătorului în a ghida cititorul experimentat și a celui care își dezvoltă competențele de interpretare prin labirintul textelor din literatura universală care necesită un efort pentru lectură. De multe ori, neantrenați în a vedea complexitatea frumuseții, tinerii trăiesc un sentiment de respingere în fața unui text pe care nu-l înțeleg. Ancorarea într-un timp demult apus provoacă neînțelegere, care consecutiv trezește o stare de refuz, de negare, de frică și crearea unei angoase de imposibilitatea perceperii. Astfel studentul se află în multele labirinturi care sunt selectate de sistemul valoric universal. Conectarea la o altă cultură, la alte concepte de gândire, alte contexte sociale.

Actualmente, când toți diagnostichează refuzul de lectură, cercetătorul Sergiu Pavlicenco eroic prezintă certitudinea lui Tezeu în fața labirintului lui Minos care în ipostaza studentului apără cărțile din tezaurul universal. Este un exeget care nu pledează pentru o proprie supraviețuire în oceanul de cărți ale literaturii universale, dar care are grijă de cei pe care îi însoțește în această frumoasă călătorie.

Îmbinând capacitățile interpretative cu abilitățile didactice, expertul Sergiu Pavlicenco își pune în prim-plan elucidarea mesajului și transformarea studentului, prin explicarea / lămurirea neclarului, într-o persoană care descoperă frumosul, ineditul ontologic. Cadrul didactic cunoaște că în etapele studiilor este

necesar un ajutor comprehensiv, unde lectura este o muncă ce nu semnifică și înțelegerea lucrării.

Dacă să preluăm rolurile din prima scriere artistică în limba italiană: în rol de Dante se află studentul în labirinturile ilustrului poet prerenascentist, iar autorul cărții *Varia Italica*, Sergiu Pavlicenco, asemenea lui Vergiliu, prezintă marea literatură prin intermediul biografiilor scriitorilor, contextului cultural și a personajelor care au avut forță să schimbe lumea.

Labirintul cretan este unul ce necesită sacrificii, lupta pentru supraviețuire, moartea și viața, efemeritatea și veșnicia, constrângerea și libertatea, ura și fericirea, fiind monade din lupta continuă pentru sufletele ce aspiră. Labirintul lui Dante Alighieri este organizat, structura sa valorifică varii piedici, ambuteiaje de păcate. Cu toate acestea, scopul principal este urmărit ca o necesitate spirituală, în obligația sa de om cu un concept bine stabilit.

Legitățile acestui labirint constituie o pledoarie a interpretării textului: cu fațetele de oroare în fața necunoscutului (determinate simbolic de Dante prin leu, lupoaică și panteră), de voință în a persevera spre această interesantă călătorie în marea metamorfoză de intelectualizare.

Prin accentele puse în cărțile elaborate / scrise de Sergiu Pavlicenco simțim legătura strânsă dintre interpretare și predilecția sa. Astfel, în *Divina comedie* dezvăluie palmaresul admirației lui Dante pentru autorii antichității: „Dante îi recunoaște pe Homer, Horațiu, Ovidiu, Lucan, aici este și locul însoțitorului său, Vergiliu, Dante fiind mândru că era al șaselea între asemenea genii” [1, p. 7]. Acest loc pe care și-l fixează Dante Alighieri nu va fi contestat ulterior de cei care îl vor interpreta.

Minos, care a insistat să realizeze labirintul ce va stârni frică tuturor, semnifică forța tiranică. La Dante acesta va avea funcția de judecător al Infernului. În mitologia elină Tezeu reprezintă forța elină care prin rațiune și în numele libertății *demosului* are capacitatea de a descoperi ieșirea cu ajutorul firului Ariadnei. Profesorul Pavlicenco conștientizează existența a mii de modele pe care le dezvăluie literatura, dar de fiecare dată a fost un Tezeu, care își asumă că rațiunea, corectitudinea, încrederea în democrație, este o latură foarte importantă dintre autor și receptor, profesor și student, operă și actualizarea acesteia. În acest sens ajută studenții să înțeleagă transformarea personajului lui Homer, eroului Ulise, din opera lui Dante.

Observăm o cercetare paralelă în selecția de la p. 15 a epitetelor oferite de Homer: *dumnezeiescul*, *măritul*, *slăvitul*, *chibzuitul*, *iscusitul*, *istețul*, *dibaciul*, *îndemânaticul*, *multlăudatul* Ulise etc. și interpretarea imaginii eroului din Ithaca la Dante Alighieri, complementată de viziunea lui Vergiliu în poemul său *Eneida*: „Pe Dante l-a interesat un episod mai puțin limpede, învăluit în mister și de legende – moartea lui Ulise. Pentru poetul creștin Dante, problema morții avea o altă dimensiune decât pentru antici. (…) «Ce-ar fi, ca-n lumea cea

făr-de ființe / noi dincolo de soare-am face-un drum?» În acest celebru și impresionat episod, Dante elogiază în spirit renascentist, rațiunea umană, setea de cunoaștere a omului, dar și consemnează că Ulise a depășit limitele omenești" [1, p. 15-16].

Să segmentăm un alt fragment din curba unitară a sfârșitului lui Ulise în relaţie cu imaginea focului, conform principiului haosului, de data aceasta nu a unei flăcări ce semnifică sacralitatea, dar care însoţeşte spaţiul veşnicei pedepse și care transcende din *Infernul* lui Dante. Ulise, în toate aceste căutări, dornic de înţelepciune dintr-un imbold al unei cunoaşteri empirice, deghizat în masca drumului spre Ithaca, este cel care trăieşte în călătorie, convenţie pe care şi-o ghidează cu pasiune, găsind pretexte a se opri pe o insulă sau pe alta şi, respectiv, pentru a ieşi din situaţiile în care nimeni nu-l aştepta, cum ar fi în grota lui Polifem, şi de aceea utilizează şiretlicuri.

E curios faptul că omul, care nu şi-a dorit să părăsească Ithaca de dragul războiului troian, odată ce este impus, îşi trăieşte existenţa în mare parte în călătorie, care – atenţie! – nu semnifică bogăţii, putere, dar se identifică prin cunoaştere. Această echivalenţă este sugerată de poetul renascentin, care-l impune pe Ulise se vorbească dintr-o altă lume: „nici dor de fiu, nici milă de-un părinte / bătrân, pe-atunci, nici dragostea datoare / să curme-al Penelopei plâns fierbinte / n-au fost în stare-a-nvinge-a mea ardoare / că plec în lume ca să ştiu şi eu / şi-a altor neamuri vicii şi valoare" (Dante: 1968, p. 159, vv. 94-98). Această dorinţă arzătoare, de a percepe / de a afla / de a vedea personal despre tot ce vorbesc alţii doar din auzite, este concentrată la Dante Alighieri în *Cercul al optulea* din *Infern*, fiind inclus în *Sfătuitorii de rele*.

„Momentul oratoric prin care îndemna să-ţi depăşeşti limita, nu doar o limită personală (de fapt, Ulise a demonstrat de multe ori că nu are limite şi constrângerile îi oferă doar posibilitatea de a-şi manifesta calităţile - asemenea cum sportivii au ocazia să-şi arate performanţele în competiţii), dar răsfrânge o fobie colectivă ce ţine de stereotipul ce se transmitea din generaţie în generaţie. Ulise creează, nu acceptă, dar provoacă / cheamă la competiţie stereotipul lumii. A unei lumi, care nu determină numai conotaţiile fizice şi intelectuale ale omului în genere, ci şi forţele stihiale" [2, p. 112].

Interdicţia este învinsă şi de oamenii care-l însoţesc prin darul său de convingere: „O, fraţi, am zis, prin mii şi mii de grele / sosiţi şi-n cel din urmă urm-Apus acum, / cu slabul rest al vieţii puţintele / ce licură de-abia pierdută-n scrum, / ce-ar fi, ca-n lumea cea făr-de fiinţe / noi dincolo de soare-am face-un drum? / Voi fii sunteţi ai nobilei seminţe / şi nu născuţi spre trai de dobitoc, / ci-onoare să căutaţi şi cunoştinţe!" (Dante: 1968, p. 160, vv.112-120).

Arderea, proprie sufletului care vrea să învingă preceptele, este invocată în definirea entuziasmului: „făcurăm din lopeţi aripi nebune" (Dante: 1968, p. 160, v. 144). Depăşirea limitei contribuie la distrugerea unei axe de precept prin nebu-

nie. Dar ce este firescul, limita? Este acel normal, din care se distinge standardul. Ieşirea din acesta este acel pas despre care menţiona Gadamer: „Faptul că nu frazele, nu afirmarea incontestabilă şi nu contraargumentul victorios garantează adevărul, ci este vorba de un alt fel de adeverire, care nu-i este accesibilă individului, mi-a arătat datoria nu atât de a recunoaşte propriile limite prin celălalt, cât de a le depăşi cu câţiva paşi" [3, p. 215].

Promotorul limbii neolatine, Dante pune accentul pe deosebirea dintre om şi alte fiinţe, în favoarea umanului. Iar performanțele sale de depășire a limitei consta în dragostea pentru Beatrice Portinare, pe care a văzut-o doar de două ori în viață. Murind la 24 de ani, „Beatrice a însemnat pentru Dante începutul unei vieți noi. Beatrice (numele ei înseamnă „cea care dăruiește beatitudine, fericire") reprezintă întruchiparea frumuseții divine, dar și a formelor de gândire superioare iubirii (filosofia și teologia)" [1, p. 6], consemnează profesorul Sergiu Pavlicenco.

Capodopera lui Dante dezvăluie în această monografie curajul în perioada sovietică de a publica traducerea realizată de George Coșbuc. Or, este perioada când se accepta doar traducerea din limba rusă, iar Coșbuc nu făcea parte din scriitorii acceptați în patrimoniul literaturii clasice de atunci. Astfel explică dificultățile: în acea perioadă au scris despre Dante doar acad. Mihai Cimpoi, Sergiu Pavlicenco și Nicanor Rusu, ultimul a pledat prin argumentele lui Ramiro Ortiz (care a apreciat foarte mult traducerea lui Coșbuc în a. 1924) în favoarea acestei traduceri ce a reușit să apară în grafie chirilică, cu cele trei volume, *Infernul*, *Purgatoriul* și *Paradisul,* în traducerea lui George Coșbuc.

Peste ani, și acad. Mihai Cimpoi a revenit la opera lui Dante, consacrându-i monografia *Dante și sinea culturii românești*, unde specifică rolul pe care l-a avut în literatura română: „Întâlnirea dintre Dante și cultura românească a fost prin excelență una *formatoare*, stimulându-i în primul rând personalitatea, *sinele*, adică toți factorii care îi determină marca ontologică. Am putut decripta toate formele de apropiere: admirație, recunoaștere a valorii supreme și a unei similitudini de traseu biografic (Ion Heliade Rădulescu, cel care l-a tradus parțial și l-a inclus într-un proiect de „bibliotecă universală", Al. Macedonski, care a scris, sub semnul unei similitudini consimțit tragedia *„Moartea lui Dante Alighieri")*, traduceri făcute de poeți reprezentativi (George Coșbuc), imitații și transcrieri parodice (Ion Budai Deleanu, George Topîrceanu) sau răstălmăciri hermeneutice (Petru Creția), conștientizarea afinității elective (Eminescu), aplicarea modelului imaginar dantesc în studiul critic (Călinescu, care apare și în ipostază de poet, ce scrie, ca și Ion Barbu, la modul intelectual al Lirei), tratarea lui ca galvanizator al *spiritului latinității*" [4, p. 9].

În articolul „Receptarea operei lui Dante în Republica Moldova", autorul Sergiu Pavlicenco îndeamnă tinerii să abordeze anumite probleme în lucrările sale științifice, dându-le un reper în noutatea științifică: „La nivelul creației ori-

ginale receptarea operei lui Dante încă își așteaptă cercetătorul care va trebui să facă o lectură atentă a literaturii din Republica Moldova, în vederea stabilirii unor reminiscențe, influențe, asimilări, paralele, evocări ale marelui florentin. Receptarea creatoare înseamnă studii aprofundate pe texte concrete, pentru a stabili dacă scriitorii din R. Moldova au valorificat și în ce măsură anumite teme, motive, genuri și specii literare, modele, personaje etc. provenind din aria creației lui Dante" [1, p. 13].

Evident că articolele din *Varia Italica* sunt centrate pe Dante Alighieri, investigând „*Epistola către Can Grande della Scala* – un prim comentariu al *Divinei Comedii*", „Dante în creația romanticilor italieni", influențele lui Jorge Luis Borges, viziunea lui Mircea Eliade.

Prezenta carte ne dezvăluie și pasiunea autorului Sergiu Pavlicenco pentru pictură. În articolul „Interpretări plastice ale *Divinei Comedii*" suntem invitați să intrăm în faimoasele vile, muzee pentru a putea admira lucrările realizate de Sandro Botticelli, Luca Signorelli, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Lucia Battaglia Ricci, Eugène Delacroix, Salvador Dali, Robert Rauschenberg. Suntem ghidați de un exeget al istoriei artelor, precizând contextul în care au fost create, aflând secvențele concrete din trilogia lui Dante care au inspirat marii artiști. Prezintă interes și trecerea în revistă a portretiștilor poetului florentin ai timpului: Andreea del Castagno, Domenico di Michelino.

Lumina interpretativă reliefează și spațiul altor artiști ai cuvântului: Giacomo Leopardi, Giovanni Papini, Italo Svevo, Umberto Saba, Umberto Eco.

Cartea *Varia Italica* denotă interpretări pe diferite paliere: strict pe textul artistic, alteori mergând pe contextul social care explică anumite nuanțe de estimare a textul artistic în raport cu timpul receptării, alteori prin intermediul influențelor și a delicatului observator care ne dezvăluie o structură de analiză comparată atât în cadrul unei culturi, cât și a mai multor culturi, unde și viziunea temporală își are amprentele sale.

Autorul Sergiu Pavlicenco niciodată nu disprețuiește cititorul, îi oferă toate ariile informative: ani, titluri, fragmente de texte și selecția criticii literare bine documentată. Este persoana care se bucură de un dialog în cadrul textului scris în care se trăiește lecția vie, care se bazează pe un dialog dintre receptor – interpret – text, care în plan universitar ar fi: student / masterand / doctorand / coleg – profesorul Sergiu Pavlicenco – subiectul literar în discuție. Sper ca această bonomie să se mențină în lumina celor care îi sunt aproape. Iar Laurii Universității de Stat din Moldova ar merita pe bune să fie puse pe opera lui Sergiu Pavlicenco care a contribuit la atâtea deschideri de comprehensiune a literaturii universale nu doar prin intermediul cuvântului, dar și prin cunoașterea muzicii și a investigațiilor din artele vizuale. Probabil este imposibil să predai literatura universală fără a fi un om complex, similar Omului din Renaștere.

Referințe bibliografice:

1. Pavlicenco, Sergiu. *Varia Italica: Zilele Dante în Moldova*. Chișinău: CEP USM, 2022.
2. Fonari, Victoria. *Proiecţii ale mitului în creaţia lui Victor Teleucă, Leo Butnaru şi Arcadie Suceveanu.* Chișinău: Foxtrot, 2013.
3. Gadamer, Hans-Georg. *Elogiul teoriei. Moştenirea Europei.* Iaşi: Polirom, 1999.
4. Cimpoi, Mihai. *Dante şi sinea culturii româneşti.* Târgoviște: Bibliotheca, 2022.